

Centres de secundària que es mouen: Entrevista a tres instituts sobre la pràctica reflexiva i la innovació

Ramon Coma Dosrius

Catedràtic de Psicopedagogia i Orientació

Consell de Redacció Àmbits de Psicopedagogia i Orientació

Introducció

El lector podrà veure que costa que un centre es defineixi com a “innovador”. Els professionals solen ser molt prudents, però és evident que les experiències i projectes que hem pogut observar els darrers anys a l’Institut Quatre Cantons de Barcelona, a l’Institut Marta Mata de Montornès i a l’Institut de Sils són molt interessants. Els podem considerar innovadors en molts aspectes, són projectes i iniciatives que s’emmarquen en el principi bàsic de la innovació, que és la reflexió constant sobre la pròpia pràctica i les necessitats educatives d’una societat i alumnat canviant.

Cal assenyalar que les respostes no són de persones individuals sinó que s’ha fet l’esforç (que agraim molt als tres centres) de que fossin els equips directius en conjunt i a poder ser alguns psicopedagogs de cada institut, que les compartissin i contestessin plegats.

Les preguntes versen sobre la innovació als centres, alguns possibles indicadors i les perspectives futures de la funció educativa dels centres de secundària. A més de les interessants respostes, al final del qüestionari es resumeixen en una taula alguns dels possibles indicadors que considerem que la innovació pot estimular.

Realment, com podreu comprovar, l’esforç ha valgut la pena i el contingut de les respostes i reflexions no us deixarà indiferent, a més de ser de molta utilitat per als centres que volen canviar coses i cercar nous camins i respostes a les necessitats canviant. Darrera cada resposta s’albiren paradigmes de fons i estratègies molt clarament definides que confronten la teoria necessària i la pràctica d’aquests tres instituts. S’expliquen processos de canvi que no deixen indiferent a cap professional. Tot plegat ens convida a continuar reflexionant i fa evident que quan hi ha centres “*que es mouen*”, també hi ha coincidències positives cap a l’èxit i la innovació en educació, des de possibles mirades i realitats diferents, una d’elles que la inclusió no es pot desvincular de la innovació. De fet, no es pot concebre la innovació, des d’una psicopedagogia i societat avançada, sense la necessària inclusió educativa. Les

perspectives futures de la funció educativa dels centres de secundària passen per aprofundir en una resposta inclusiva.

Creieu que es poden desvincular els processos d'innovació al vostre centre, dels projectes que heu anat desenvolupant? Si us sembla que no, com creieu que s'aconsegueix que estiguin vinculats?

Institut Quatre Cantons.- Al Quatre Cantons no acostumem a parlar massa d'innovació i sí d'ensenyar millor i a més persones. No volem ser un institut innovador, volem ser un bon institut. Per tal d'aconseguir-ho mirem d'introduir aquells canvis en el funcionament del centre, en la gestió de l'aula, en la gestió del currículum, en la capacitat de decidir de l'alumnat..., que considerem més adequats. Molts d'aquests canvis impliquen inevitablement modificacions de l'organització.

Institut Marta Mata.- El nostre institut no és un centre capdavanter en innovació sinó que és un centre que s'està replantejant com realitzar la seva funció educativa amb els adolescents de 12 a 16 anys a l'ESO (i més grans els de cicles formatius) per millorar-la constantment i donar resposta a les necessitat educatives que es van generant.

Per fer aquest camí hem posat sobre la taula la pràctica educativa real i hem compartit l'experiència de molts docents que viuen com el currículum donat o la metodologia emprada "tradicionalment" no dona una resposta adequada a gran part dels nostres joves d'aquesta societat complexa que presenta molta diversitat de famílies, de les seves expectatives envers la funció educativa de l'institut, de graus de coneixement i hàbits d'estudi, d'habilitats i de capacitats.

Hem constatat que, per a que tot l'alumnat avanci, ens era necessari adquirir coneixements sobre el funcionament del cervell en relació a l'aprenentatge i hem trobat en la neurociència les aportacions necessàries per entendre que :

- El comportament i l'actitud de cada persona envers l'aprenentatge té molt a veure amb el seu estat emocional i, per tant, comprendre'l i ajudar a que cada un s'entengui a sí mateix, ajuda a crear un clima de treball positiu en que tothom se sent reconegut en la seva excepcionalitat.
- L'excepcionalitat/originalitat de cada persona no és quelcom que ens fa resignar a ser com som sinó que indica de quines característiques partim i quin treball ha de fer cada individu per arribar a ser com vol ser, a marcar-se objectius assolibles i dissenyar el camí que el durà al seu propi èxit.
- El cervell aprèn més i millor si els continguts estan rodejats d'emocions positives com l'alegria i la sorpresa que fomentin el lligam aprenentatge amb benestar fugint de l'associació de l'aprenentatge amb sacrifici i malestar que pot provocar rebuig a fer nous aprenentatges al llarg de la vida.

- El cervell també aprèn més i millor si els continguts són funcionals, connectats entre ells i connectats a la realitat del segle XXI, potser no hi ha d’haver tants continguts, però sí treballats més globalment.

Tot aquest procés de reflexió i formació ens condueix, de mica en mica, a millorar aquelles pràctiques que ja fèiem, reafirmant aquelles activitats que respecten aquests principis, com el projecte de comunicació (els nois i les noies escriuen notícies, fan un programa de ràdio i realitzen reportatges...en un context de realitat) i enriquint-les amb noves aportacions (aprenentatge globalitzat) i maneres de fer que arribin més i millor a tot l’alumnat (tutories individualitzades per a tot l’alumnat).

Institut de Sils.- Potser primer hauríem de deixar clar què volen dir processos innovadors. Nosaltres no creiem que ens haguem inventat res nou. Sinó que hem donat al centre una estructura organitzativa fonamentada en un propòsit educatiu molt clar que és formar persones perquè siguin agents de canvi. Els processos d’innovació per a nosaltres són una de les eines que ens permeten assolir el nostre propòsit educatiu.

En el nostre centre volem donar resposta a la realitat social del nostre alumnat i dels nostres municipis. Totes les accions educatives que hem tirat endavant estan entrelaçades entre elles i una sense l’altra creiem que no ens funcionarien. Per exemple, no podem desvincular el treball per projectes en grups cooperatius d’un acompanyament personalitzat de l’alumnat amb una tutora que els coneix molt bé i que té molts espais per a dur a terme l’acció tutorial.

El què realment fa que els diferents eixos d’acció del centre estiguin vinculats és el propòsit educatiu comú i una estructura organitzativa que ho fa possible. Dotar d’espais específics dins l’horari, d’equips docents que donin resposta a aquesta organització i d’uns materials per crear contextos d’aprenentatge.

Quins processos de canvi es generen als centres innovadors?

Institut Quatre Cantons.- Els canvis que es produeixen estan relacionats amb la intenció “d’arribar a més alumnes i d’arribar millor”. Empoderar als alumnes en la gestió curricular ens ha funcionat prou bé amb els més grans a l’ESO (3r i 4t), que prenguin decisions sobre part del seu currículum (12 hores), que decideixin objectes d’estudi, recursos, espais de treball, productes del procés. Hem vist que això és situar l’estudiant, la persona, al centre del seu procés d’aprenentatge. Llavors tot això és tradueix en canvis que tenen a veure amb:

- La distribució del mobiliari (l’alumnat es distribueix al voltant de dues taules de menjador, 4 blocs de dues taules per aula, per facilitar el treball col·laboratiu, hi ha vàries pissarres a l’aula per poder treballar “in situ”).

- El tipus de proposta de treball (problematitzades, contextualitzades, connectades amb la realitat, que obliguen a la reflexió i a l'acció).
- El rol de l'alumne i el del professor (disseny, organització i execució de recerques o reflexió, imaginació i construcció d'una solució pràctica, interacció expert-novell).
- El funcionament de l'aula (descentralitzat i amb autonomia per a l'alumnat, i que contempla diverses activitats simultànies per als diferents grups d'alumnes relacionades amb les recerques o problemàtiques estudiades, que obliga a la presa de decisions).
- La integració de l'avaluació en l'aprenentatge (l'anticipació, les errades, la coherència i validesa del que construïm -ja sigui coneixement o una aplicació seva-, la comunicació i el feed back).

També hi ha modificacions en el desenvolupament curricular, els àmbits curriculars que impartim (matèries). Tenim instruments (de llengua, de matemàtiques), educacions (musical, artística, física) i transversalitats, com per exemple els treballs globalitzats amb centre d'interès a 1r i 2n de l'ESO o els blocs de recerca, creació i servei a 3r i 4t (introducció a 2n).

A través de les transversalitats el centre s'apropa a l'entorn i l'alumnat resol encàrrecs o propostes plantejades per entitats de l'entorn. L'alumnat es veu obligat a decidir en diverses circumstàncies. Aquest tipus d'organització pretén fomentar la creativitat, la capacitat crítica, la de comunicar-se i la de treballar col·laborativament.

L'anàlisi dels processos i dels resultats ens fa conscients de les nostres forteses i febleses. Hem organitzat un espai de reflexió global (assistència lliure) on podem imaginar com millorar, com avançar cap a l'institut que volem.

Institut Marta Mata.- Tot aquest procés de canvi general genera diversos canvis específics:

El paper del professorat/tutor: el personal docent no és un transmissor de coneixements o habilitats sinó que ha d'esdevenir un *coach*, és a dir, un referent per a cada persona perquè es pugui arribar a conèixer, establir els seus objectius, els camins per arribar-hi, com enfrontar-se a les dificultats, com buscar recursos....

La presentació dels continguts curriculars, el coneixement té sentit d'una forma globalitzada com es presenta en la realitat i funcional per contribuir a la nostra vida real i actual, no només pel futur, en molts diversos àmbits: a casa, en el temps lliure, en el compromís amb el nostre poble o el nostre món, en les relacions amb els altres...

Treball conjunt de tot el professorat: partint de la nostra pràctica i dels documents legals del Departament, el professorat ha fet una posada en comú del que realment treballem a les nostres classes, hem detectat repeticions d'alguns continguts i mancances d'altres, amb aquesta informació, hem reprogramat la distribució dels continguts per tal que es tracti cada temàtica amb profunditat sense necessitat de repetir-la periòdicament,

sinó tractada alhora des de diferents disciplines per assolir-la realment. Així doncs concebem l'aprenentatge com un aprenentatge globalitzat, on els conceptes, les idees, no pertanyen en exclusiva a una assignatura sinó que formen part d'un tot, dissenyant 3 eixos temàtics per cada curs que aglutinen tot el coneixement.

Un procés de creació constant de part del professorat, perquè a banda de la imprescindible gestió dels adolescents amb les seves inquietuds i processos de creixement, la resposta acadèmica que hem de donar s'ha d'anar adaptant al món actual, de per si canviant. S'han de conèixer i utilitzar les possibilitats que dona l'ús de la tecnologia per fer recerca d'informació, fer treballs en equip, fer presentacions digitals...

Institut de Sils.- Els processos de canvi que s'haurien de generar als centres són el que volen donar resposta a un millor desenvolupament de la nostra tasca social i educativa. Cada centre ha de fer una bona anàlisi de la realitat que té a les aules i quins són els punts que més li convenen treballar per formar ciutadans d'un món molt canviant, complex i divers.

Es pot desvincular la innovació de la inclusió educativa?

Institut Quatre Cantons.- Ensenyar millor i a més persones és treballar per la inclusió educativa, no s'entendria una altra finalitat. La inclusió per nosaltres no passa per segregar l'alumnat per nivells sinó reduir les ràtios dels grups i treballar des d'una perspectiva més personalitzada per respondre a les necessitats i motivacions del major nombre d'alumnat possible. Barrejar tant com puguem, per interessos, tot mirant d'atendre a tothom.

Institut Marta Mata.- A l'Institut Marta Mata entenem que la inclusió és el que dona sentit a la innovació. La innovació, entesa com un procés constant de revisió i millora de la pràctica educativa, té per objectiu que totes les persones que formen part del centre, és a dir, tota la comunitat educativa, alumnat en primer lloc, i famílies, professorat i personal no docent, en segon, creixi durant la seva estada al nostre centre siguin quines siguin les seves característiques en arribar a l'institut.

El centre ha de ser un espai que contribueixi a que cada persona es conegui i accepti les seves característiques: punts forts i febleses i les posi al servei d'esdevenir ciutadans responsables amb capacitat d'adaptació a aquesta societat tan canviant.

A l'institut tots s'hi han de sentir acceptats i segurs; han de poder confiar que el pas per la secundària els farà persones adultes capaces d'afrontar el repte que els depari el futur i nosaltres hem de ser capaços de posar els mitjans organitzatius, didàctics, psicològics...que facin falta per complir aquests objectius potenciant les característiques

de cada noi i noia, ajudant-los a detectar les seves febleses i els seus punts de millora, presentant el coneixement com a útil, interessant, divertit i a l'abast de cada un d'ells.

La convivència entre persones amb diferents capacitats, amb diversitat funcional, fomenta la tolerància respecte les diferències, ajuda a entendre que les coses no són iguals per a cada persona, ajuda a relativitzar el que és important per cada un, ensenya a donar i rebre ajuda, desenvolupa l'empatia i posa de relleu quins són els valors vàlids per constituir una societat més plural i tolerant.

Institut de Sils.- Per nosaltres no, perquè com hem dit abans les decisions que prenem responen al nostre propòsit educatiu i un d'ells és la inclusió. Si la inclusió és un dels propòsits totes les accions educatives haurien de ser inclusives. Des dels grups de classe, les propostes educatives que portem cada un dels professors a l'aula, les sortides, els treball en petits grups, l'aula d'acollida, l'avaluació ... tot. La innovació hauria d'estar al servei de la inclusió però no al revés. La innovació no sempre és garantia d'inclusió.

Com veieu la funció educativa dels centres de secundària en el futur? Què ha de canviar?

Institut Quatre Cantons.- El canvi sempre serà relatiu al punt en què es troba el centre. No voldríem dir que hi hagi centres que ja no han de canviar res, ja que opinem que el projecte educatiu d'un centre ha d'avançar contínuament a mesura que troba solucions als reptes que té plantejats. Obertura a la realitat social, cultural, creativa, audiovisual, artística, científica i tecnològica, presència de l'entorn a través de múltiples entitats (museus, ONGs, universitats, associacions, districte municipal, tallers, serveis socials, CAP,...) que actuen com a *partners*. Èmfasi en allò que capacita intel·lectualment, aixecar l'edifici, però construir bastida per a l'autoconstrucció personal. L'educació és un instrument molt potent, capaç de generar agents de canvi, eduquem per intervenir en la realitat tot partint d'ella mateixa. Obrim finestres, connectem-nos amb la realitat, qüestionem el que passa, qüestionem-nos nosaltres mateixos.

Institut Marta Mata.- El futur és incert, canviant, probablement molt marcat pels avenços tecnològics, per tant sembla que la funció de l'institut ha de ser donar oportunitats a tothom perquè totes les persones puguin avançar i puguin i vulguin aprendre al llarg de tota la vida, hem d'aportar eines per integrar-se a la societat de cada moment, trencar les barreres de l'autolimitació, aprendre de les dificultats i aprendre a gestionar els fracassos; és a dir, fer persones competents, no només acadèmicament, sinó per la vida.

L'institut ha de ser font de resiliència, ajudar als joves a prendre decisions i gestionar els fracassos mantenint per sobre de tot la dignitat de la persona , siguin quines siguin , les seves característiques i les seves expectatives.

L'alumnat ha d'adquirir les eines personals, cognitives i tecnològiques adients per poder seguir aprenent al llarg de tota la vida, ja que , tot sembla indicar que haurà de desenvolupar diverses professions i maneres de treballar, diverses agrupacions familiars...

Per realitzar aquesta funció hauria de canviar la formació del professorat de secundària i convertir-la en una veritable professió des de l'inici de les carreres universitàries que hi donen accés, per exemple definint un grau de professorat de secundària, amb una important formació en psicologia de l'adolescent, funcionament del cervell, relacions humanes, comunicació, eines tecnològiques....

Per altra banda també hauria de canviar la concepció classificadora dels instituts amb una forta pressió per obtenir elevades qualificacions que permeten seguir estudiant i fer prevaldre la funció inclusiva d'avançar des d'on cada persona és.

Institut de Sils.- Ens agradaria veure una funció educativa que doni resposta a les necessitats actuals. Una funció educativa que sigui capaç de formar a persones sensibles amb el món que els envolta, a persones que coneguin la realitat on viuen, que tinguin estratègies per poder fer canvis al seu entorn i aconseguir un món millor i més just.

Com a centres de secundària hem de ser conscients que no només hem de desenvolupar les competències més academicistes, sinó també les competències més ciutadanes i socials.

Quins d'aquests indicadors heu constatat al vostre centre a partir de les experiències d'innovació?

QC MM S

x		x	Obertura a l'exterior
x		x	Cooperació amb altres centres
x		x	Cooperació amb la universitat
x	x	x	Cooperació amb altres institucions
x		x	Formació interna de centre vinculada als processos de canvi i innovació
	x	x	Aprendre d'experiències d'altres centres
x	x	x	Necessitat de reflexió sobre la pràctica
x	x	x	Necessitat d'exposar o escriure el que fem
	x	x	Major aprofitament de les capacitats personals de cada professional
x	x	x	Cooperació entre docents i altres professionals i serveis educatius
	x	x	Més participació de les famílies

	x	x	Millora de la cohesió del Claustre
	x	x	Millora de l'autoestima col·lectiva envers el centre (sentir-se seu el centre, professorat, alumnat, famílies)
x	x	x	Participació i implicació de l'alumnat
x	x	x	Més inclusió de l'alumnat
	x	x	Obertura a la innovació metodològica
	x	x	Avaluació més formativa
	x	x	Millora dels criteris d'avaluació
		x	Altres indicadors destacats per l'Institut de Sils: Millora en l'acció tutorial, enfocament globalitzat, educació en valors, aprenentatge personalitzat, treball cooperatiu, avaluació de centre.

Com es pot observar, hi ha cinc indicadors en els que els tres instituts coincideixen plenament (apart d'altres també molt interessants) i que si els ordenem, veurem que fan referència d'una banda als professionals i, de l'altra, a l'alumnat:

- S'observa més cooperació amb altres institucions, entre docents i altres professionals i serveis educatius.
- Es fa present als centres la necessitat d'exposar, compartir i escriure, les reflexions, aprenentatges i resultats dels processos d'innovació. La necessitat d'una pràctica reflexiva es fa evident.
- Els centres observen que la innovació activa la implicació i participació de l'alumnat en els processos d'aprenentatge i vida del centre i que millora la inclusió educativa.

Notes:

[1] ÀMBITS agraeix a **Ramon Grau** (Institut Quatre Cantons), **Mercè Costa** (Institut Marta Mata) i **Marta Fernández** (Institut de Sils) la coordinació de les respostes dels respectius equips de centre.

[2] Durant l'edició d'aquesta entrevista, ens han comunicat que l'Institut Quatre Cantons és un dels finalistes als premis d'Educació 2019 de la Fundació Cercle d'Economia.